

Ольга Кратюк

100-річчя НАРОДНОГО ДОМУ В КОЛОМИЇ

Один із найкращих будинків Коломиї колишній Народний дім, в якому тепер міститься Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Цей будинок, історія якого бере початок з кінця ХІХ ст., відіграв важливу роль у розвитку культури краю, піднесенні національної свідомості українців. Віками землі Західної України перебували під владою чужинців — то польських, то австро-угорських, які намагалися ополячити український народ, загальмувати розвиток його культури та освіти. Проте ніколи тут не припинялася боротьба проти національного і соціального гноблення, за самостійність України, її незалежність і свободу.

У 60—70 роках ХІХ століття громадсько-культурне життя в Коломиї значно поживалося, що було відгомонам на революційні події в Австро-Угорщині 1848 року. Тут почав діяти драматичний гурток під орудою о. Івана Озаркевича. Приїздили театральні колективи з інших міст. У цей період були створені товариства: літературно-драматичне ім. Квітки-Основ'яненка, філії товариства ім. М. Качковського та “Просвіти”, братство св. Архистратига Михаїла, читальня, які проводили велику роботу по збереженню та дальшому розвитку української культури. Але ці товариства не мали свого приміщення.

Ідея побудувати власний Народний дім з театральною залою, де могли б працювати всі українські товариства та організації, зародилася в кінці 60-х років ХІХ століття. Найпершим висунуло таку ідею товариство ім. Квітки-Основ'яненка, яке взяло на себе обов'язок проводити музично-декламаторські вечори і вистави театральні, а виручені кошти передавати на будову Народного дому. Однак прибутки товариства були мізерні.

У 1880 році рішенням загальних зборів товариства ім. М. Качковського була організована перша руська (українська) господарсько-промислова виставка з (16 по 30 вересня), яку відвідав австро-угорський імператор Франц Йосиф. На засіданні товариства в пам'ять про виставку та відвідини її імператором на пропозицію отця Левицького, пароха с. Вербіна, було вирішено закупити площу, де була виставка, під будівництво Народного дому.

Для здійснення цього благородного патріотичного починання був створений провізоричний (тимчасовий) комітет, до якого ввійшли громадські діячі міста: Григорій Кульчицький, Теофіл Грушкевич, Михайло Білоус, Ромуслд Перфецький, Адольф Решетилевич.

На купівлю землі гроші позичили, оскільки справа не чекала, бо цю землю бажали придбати сторонні люди. Провізоричний комітет провів велику роботу щодо збору коштів, і в 1889 році повністю розрахувалися з боргами. Земельна площа становила 1129, 37 кв. м, за неї заплатили 306 зл.р.

У 1887 році з ініціативи привізоричного комітету було створено товариство “Руський Народний Дім в Коломиї”, яке взяло на себе керівництво будівництвом Народного дому. Першим головою товариства був о. Іван Кобилянський, греко-католицький парох і декан коломиїський. Статут був затверджений роскриптом високого намісника у Львові 27 грудня 1886 року.

Згідно статуту, товариство повинно було “розвивати письменництво, науку і мистецтво, ширити науку і мораль, між народом, пропагувати рільництво, словом всі галузі економіки, і, таким чином, дбати про поліпшення як морального, так і матеріального рівня народу руського”.

Урочисте засідання з приводу утворення товариства відбулося 24 травня 1887 р. Першими членами-засновниками товариства були: читальня, літературно-драматичне товариство ім. Квітки-Основ'яненка,

філії товариств “Просвіти”, ім. М. Качковського, братство церковне св. Архистратига Михаїла. Членами товариства були відомі в країні громадські діячі: Йосафат Кобринський та його син лікар Володимир, Северин Данилович, Кирило Трильовський, Сафрон Недільський, Антон Крушельницький, Тит Заячківський та багато інших.

До товариства вступали священники, учителі, урядовці, міщани та селяни. Всі платили членські внески, значна кількість яких йшла на будівництво Народного дому.

З часу створення товариства почалася велика робота по підготовці до спорудження Народного дому. Це була надзвичайно тяжка праця, воістину всенародна будова, за яку взялася невелика група патріотів, не маючи на це відповідних коштів. Рада товариства зуміла підняти громадянство, розбудити національний дух, зібрати величезні кошти і матеріали на цю всенародну будову.

До збору грошей прилучилася велика кількість людей: священники, лікарі, учителі, адвокати, селяни з різних сіл Коломийщини та Америки. Жителі міста вважали для себе за велику честь внести кошти на будову Народного Дому. Кожен допомагав, чим лиш міг. Газета “Руська Рада” постійно публікувала дані про збір коштів.

На кінець 1892 року було зібрано 1220 зл.р. З цього часу почалася активна підготовка до будівництва. Народний дім мав містити: 1) залу для зборів народних, яка б одночасно служила як зала театральна і бальна; 2) кімнати для руських товариств; 3) кімнати для музею і бібліотеки; 4) кімнати для винайму приватним особам; 5) кімнати на склепи, ресторції, склади; 6) кімнати для бурси на 50 чоловік; 7) кімнати для гостей “Народного дому” та бурси і сторожів.

Почалася тяжка робота над проектами. Найперше звернулися до коломийського інженера Михайла Гошика, але з невідомих причин він відмовився від проектів.

Потім звернулися до львівських архітекторів Гавришкевича та Левинського, але вони не хотіли взятися за цю справу, бо не вірили, що коломийське громадянство зможе збудувати Народний Дім без відповідних коштів.

Пізніше вдалося домовитися з коломийськими інженерами Лук'яном Бекером та Н. Кличковським за винагороду 1000 зл.р., які зобов'язалися протягом чотирьох місяців скласти головний план і кошторис.

По перших ескізах це мав бути величавий будинок, площею 1123,37 кв. метрів, на три поверхи з театальною залю на 500 чоловік. Але через брак коштів вирішили підготувати кошторис лише на першу частину будинку. Повністю проекти були закінчені в кінці 1895 р. Вартість будови обраховувалася 300 000 зл.р.

Протягом 1892—1895 років тривали підготовчі роботи, завозилося каміння, пісок, ліс. В музеї зберігається фотографія, на якій зафіксовано селян Мишина, Ковалівки, Яблунева, які перші привезли каміння на фундамент.

Душею будівництва Народного дому був громадський діяч, просвітитель, священник з Мишина Йосафат Кобринський, який, незважаючи на 70-річний вік, дуже заходився народною будовою. Він проводив велику роботу по зборі коштів на будову Народного дому. З його ініціативи були виготовлені і розвішені в церквах та інших громадських місцях скриньки, у які люди кидали добровільні пожертви. “До Коломиї він приїздив що другий або третій день, ходив по домах руських, польських, жидівських, вмовляв всіх і вся в конечности будови Народного дому. Гарячим словом всіх і вся заохочував до сего великого діла”.

Багато зробив Йосафат Кобринський для збору потрібного матеріалу. Він організував селян Мишина, Ковалівки, Яблунева на збір каміння на фундамент. Він же організував і людей на розбір пустуючого бровару в Неченіжині і перевезення цегли в Коломию.

На будівництво Народного дому передав 60 дубів, 500 центнерів вапна з доставкою, 1080 зл.р. на цеглу, 1000 зл.р. заплатив за проекти. До речі, він сам поїхав у Львів до інженерів домовлятися за проекти. За даними протоколів засідань Ради товариства “Руський Народний Дім”, він дав на будівництво 7850 зл.р. Передав на цю благородну ціль і свою пенсію, а також продав худобу, залишивши для себе лише одну корову. За активну участь у підготовці спорудження народного дому, велику матеріальну допомогу Йосафата Кобринського було оголошено почесним членом товариства “Руський Народний Дім в Коломиї”.

Велику допомогу надавали й інші члени товариства “Руський Народний Дім”. Отець Дубельський власним коштом зрубав дуби, які подарував Й. Кобринський, перевіз їх в Коломию. Отець Павлюк подарував на будівництво 50 смерек, а директор руського театру Іван Біберович організував виставу на користь товариства, вніс в його касу 37 зл.р. 25 крейшарів. Список пожертвувань дуже великий.

У 1895 році розпочато будівництво, фундаменти частково були закладені в 1895 році. Керував спорудженням будівничий інженер Едвард Равський. Оформленням інтер'єрів займався польський художник Дочинський. На будові працювало багато людей. Одні мурували, другі виконували малярні, слюсарні, бляхарні роботи. Деякі замовлення виконували у Відні, Львові.

Безпосередньо будівництвом керувала рада товариства. Всі члени мали певні доручення. Засідання відбувалися щотижня, на них розглядалися усі питання, зв'язані з будівництвом. Велись детальні протоколи засідань, чіткий облік всіх надходжень та видатків.

Великий внесок у будову зробили всі члени ради, особливо Альбін Блонський, Олександр Кульчицький, о. Микола Лепкий, Григорій Кульчицький, Гілллярій Герасимович, Іван Коблянський, Михайло Білоус, які займалися різними справами, працювали безкоштовно, віддаючи народній будові багато сил і здоров'я.

Будівництво йшло з великими труднощами. Пожертвування продовжували надходити, але їх не вистачало. Члени ради докладали великих зусиль, щоб дістати відповідні кошти. Довелося брати великі позики під проценти в банках, ощадних касах, у приватних осіб. Це було дуже нелегко, але рада знаходила виходи із складного становища і будівництво, хоч з великими труднощами, але посувалося.

Великі позики, зокрема, дали львівські товариства “Дністер”, “Народна торгівля”, львівська каса ощадності, “Львівський союз кредитовий”. У кредитових справах немало допомагав банк “Покутський союз”, місцева кредитова щаднича інституція.

На допомогу прийшло свідоме українське громадянство міста і його околиць. Дуже організовано працювали селяни: копали землю під фундамент і пивниці, вивозили її своїми кінями. Звозили матеріал — каміння під фундамент, пісок, вапно, цемент, цеглу. Все це робили безкорисно, з глибоким почуттям національного обов'язку, щоб прислужити своєму народові.

У 1902 році були виконані основні роботи по будівництву 1 частини Народного дому. Повністю проект здійснити не вдалося через брак коштів.

Закінчити будинок вдалося тільки в 1906 році. Товариство “Руський Народний Дім в Коломиї” на той час мало досить великий борг, який поступово ліквідували за рахунок прибутків, які давав будинок.

Чимала допомога продовжувала надходити від громадськості міста, різних товариств, гімназистів, учнів, учителів, які передавали Народному дому кошти, зібрані за колядування.

Незважаючи на великі труднощі, відсутність відповідних коштів за невеликий період вдалося спорудити величавий будинок, архітектурою якого захоплюватиметься не одне покоління. Це був героїчний подвиг в ім'я свого народу в умовах засилля австро-угорських та польських поневолювачів.

З перших днів Народний дім став центром національного життя всієї коломийської округи. Біля нього відбувалися віча, маніфестації, збори з приводу різних подій.

За весь час свого існування товариство “Український Народний Дім” проводило велику культурно-просвітницьку діяльність. Під його безпосереднім керівництвом працював Народний дім, який утримувався за рахунок оренди приміщень різними українськими товариствами, установами, приватними особами, які тут містилися і проживали.

Тут, зокрема, працювали товариства “Рідна школа”, “Родина”, “Боян”, “Просвіта”, “Сільський господар” та ін., а також видавнича спілка українського вчителства, редакції газет “Поступ”, “Голос Покуття”, часопису “Гуцульське слово”, журнал “Прапор”.

В Народному домі тримали приміщення учительський жіночий семінар, чоловічий приватний семінар. Тут же знаходилася 4-х класна приватна школа ім. княгині Ольги, жіноча приватна гімназія та інші.

1921 року була заснована музична школа, що стала філіалом іншого музичного інституту ім. Лисенка у Львові. Школа містилася також у Народному домі.

В 1939—1941 роках була організована і розмістила свої фонди в Народному домі перша центральна державна бібліотека, а з 1926 року — український народний музей “Гуцульщина” ім. отця Й. Кобринського. 31 грудня 1934 року відбулося урочисте відкриття музею, якому було відведено шість кімнат на другому поверсі. Існування музею мало велике значення. Він зібрав і зберіг для нащадків значну кількість цінних творів народних майстрів Гуцульщини, чимало пам’яток історії та культури, свідків минувшини українського народу, які не вдалося знищити ніяким поневолювачам.

На першому поверсі працювали різні склепи-магазини. Багато кімнат віддавали під житло за відповідну плату.

В театральних залах на першому і третьому поверхах відбувалися концерти, різні розваги, вечори та вечорниці.

Слід відзначити, що діяльність усіх товариств та організацій, що містилися в Народному домі, була глибоко патріотична, спрямована на збереження і дальший розвиток рідної мови, культури, освіти. В умовах панування Польщі, коли всякими способами гальмувався розвиток української освіти та культури, це також був героїчний подвиг в ім’я свого народу, в ім’я України.

З будинком пов’язана творчість багатьох письменників, композиторів, громадських діячів. В 1928 та 1932 роках тут побувала письменниця Ольга Кобилянська. Неодноразово його відвідував Василь Стефаник.

В 1908 році в Народному домі відбулася зустріч з Миколою Лисенком. Тут побувала і славетна Соломія Крушельницька. Театральним мистецтвом в Народному домі займалися артисти Іван та Іванна Бібєровичі. Всі мандрівні театри “Заграва”, ім. Тобілевича, Котутяка, Стадника, Легкої-Керабінович, Войтенка виступали на сцені театральної зали Народного дому. З його історією пов’язана біографія відомого українського художника Ярослава Потрака. В 1930 році тут була організована виставка учнів Олекси Новаківського. З 1920 по 1935 роки тут жив письменник Андрій Чайковський. Товариство “Руський Народний Дім в Коломиї” та збудований ним за участю народу Народний дім залишили великий слід в розвитку української культури та освіти. Народний дім був святинею, національною гордістю коломиян та всього Покуття.

Коломия